

Interview met Tomoko Mukaiyama

Het publiek maakt de voorstelling compleet

De Japanse pianiste en performancekunstenares Tomoko Mukaiyama woont in Amsterdam. In haar installaties zoekt zij naar een manier waarop het publiek zich kan herkennen in de voorstelling. Wat kunnen coaches leren van deze kunstenares?

AUTEURS: MIRJAM DIRKX & JAKOB VAN WIELINK

Op een winderige najaarsdag opent een frêle Japanse de deur van haar Amsterdamse huis; in de nauwe gang een fiets en slofjes voor de gasten, met het vriendelijke verzoek of we onze schoenen willen uitdoen. We zoeken de kunstenares op omdat we benieuwd zijn hoe zij aankijkt tegen communicatie. Hoe spreekt zij met haar publiek middels haar kunst? Hoe geeft ze betekenis aan datgene wat er in haar leven voorvalt, en hoe maakt ze daar een groter verhaal van? En wat kunnen wij als coaches op dit vlak leren van kunstenaars zoals zij?

Een zachte handdruk, intelligente ogen die ons met een mengeling van nieuwsgierigheid en reserve opnemen. Geen zweem van de grandeur op de foto's die door diverse fotografen van haar zijn gemaakt, onder wie wijlen haar man, de Nederlandse fotograaf Philip Mechanicus. Ze serveert thee, koekjes en

aardbeien op zorgvuldig gedecoreerde bordjes aan de keukentafel.

Je bent een pianiste die 'totaalvoorstellingen' maakt, je werkt op het snijvlak van moderne klassieke muziek en beeldende kunst. Hoe heb je contact met je publiek?

Tomoko: "Communicatie is eigenlijk een soort magie, ik kan dat bijna niet met andere woorden zeggen. Tijdens de pauzes van mijn voorstellingen praat ik als eerste met mijn collega's over het publiek. Je ziet het niet, want ze zitten er gewoon, maar je voelt het meteen als ze enthousiast zijn of met hun aandacht helemaal bij ons zijn. Het publiek maakt met zijn participatie de voorstelling compleet. Misschien dat de wetenschap het fenomeen van de communicatie met het publiek over enkele jaren kan meten, maar het is een soort energie volgens mij.

Ik zoek eigenlijk altijd naar een manier waarop het publiek zichzelf kan herkennen in het kunstwerk of de voorstelling, zich ermee kan identificeren. Kunst kan ook overrompend zijn door de virtuositeit of het vakmanschap, maar ik houd van kunst die de connectie maakt met gewone mensen. Communicatie begint met een dialoog, met vragen stellen."

Dat doe je soms letterlijk in je werk, vragen stellen. Bijvoorbeeld in je project 'Wasted', waarin je het publiek vroeg om hun verhalen over verlies van vruchtbaarheid.

"Wasted ging over het verlies van vruchtbaarheid, over de menstruatie; een taboeonderwerp. Dan werkt de gesproken taal als een manier om het taboe te slechten, door erover te praten."

De voorstelling 'Wasted' komt dicht bij jouw eigen verlies en rouw. Wat wilde je aan je publiek laten zien?

"Eigenlijk is mijn eigen verhaal voor de kunst niet belangrijk. Het is wel een contradictie, want zonder dit grote verhaal (het verlies van haar man en het daarop volgende verlies van haar vruchtbaarheid) zou ik deze voorstelling niet gemaakt hebben. Ik moest destijds expressie geven aan datgene wat me zo bezighield, het voelde alsof ik niet zou overleven als ik dat niet naar buiten bracht. Maar gedurende de twee of drie jaren om dit werk te creëren zijn mijn persoonlijke items getransformeerd door erop te kauwen en te herkauwen. Zo bleef er een meer universeel verhaal over wat we kunnen delen. Het is als een groot meer, waar andere mensen ook in kunnen springen en zwemmen. Het was niet meer mijn persoonlijke gedoe en mijn gevoel van 'zinken', maar een archetypische vertelling waar anderen zich in kunnen herkennen."

Hielp je project 'Wasted' bij het verwerken van je eigen verlies?

"Dat weet ik niet. Terwijl ik bezig was, kwa-

men er andere bezigheden voor in de plaats. Kunst heeft nooit een doel. Ik moest het maken om niet te verdwijnen, om te voelen dat ik nog levend was. Maar ondertussen vergat ik het, het project werd zo belangrijk en ik hoorde allerlei verhalen van vrouwen over dit onderwerp."

Je hebt eens gezegd dat de muziek van de componiste Ustvolskaja klonk zoals je werkt. Wat herken je in haar muziek?

"Haar muziek is heel ruw, het is fysiek en tegelijkertijd spiritueel, het gaat over de hele basale dingen van ons menszijn. Er klinkt boosheid in door, alhoewel, is het wel boosheid? Het is een extreme staat van zijn die ze uitdrukt, die ik heel goed begrijp, ik weet niet waarom."

In je scheppingskracht zien we een enorme drive, heel basaal en misschien ook wel extreem.

"Ja, ik heb een enorme drive. Maar ik kan niet altijd zo goed verwoorden waar het heen moet gaan (terwijl dat wel nodig is voor een subsidieaanvraag). Ik zie de dingen in vage, fragmentarische beelden voor me, foto's, scènewisselingen. Een stukje bij beetje wordt het meer een totaalbeeld. Ik kies muziek, mensen, kleur, materiaal, alles."

Je werkt zowel in Nederland als in Japan met jonge mensen. Wat is voor jou een belangrijk verschil in hoe er wordt geleerd?

"De verschillen zijn intens en beide hebben hun keerzijde. In Japan is het absoluut niet de bedoeling dat je aan docenten vragen stelt. Je luistert en je blijft zelf gewoonweg nadenken over datgene wat er bedoeld wordt. Dat heeft zeker zijn mooie kanten, maar wat er toch mist is de dialoog. Waarom zou ik immers, ondanks mijn jarenlange ervaring, kunnen weten wat zich in hún beleving afspeelt. Dat is onzin natuurlijk. En tegelijkertijd staat de houding van de Nederlander me vaak ook minder aan. Hen

Kunst heeft nooit
een doel

hoor ik vooral praten over zichzelf en maar vragen stellen om het vragen stellen, en praten over wat ze zelf denken.“

We komen te spreken over een nieuwe uitvoering met Tomoko van het in Nederland zeer populaire stuk voor toetsinstrumenten *Canto Ostinato*, van de Nederlandse componist Simeon ten Holt (1923-2012). In 2011 verscheen de documentaire *Over Canto*, over de invloed van de compositie op het leven van mensen. Tomoko nam in 2015 samen met Gerard Bouwhuis de canto op onder haar eigen, nieuwe label TMF.

Tomoko: “De *Canto Ostinato* is een bijzondere compositie. De duur van de maten is niet voorgeschreven door de componist. In feite komt het er dus op aan dat één van hen voelt: nu is het goed, nu zijn we er en kunnen we verder. Er moet dus iemand zijn die het meest van allen een open geest heeft die nodig is om aan te voelen wanneer het het juiste moment is om verder te gaan. Dat is dus uiteindelijk niet zijn beslissing.”

Spreken we dan niet over leiderschap: degene die leidt is degene die het beste luistert?

“Dat is een boeiende gedachte. Ik had een bijzondere ervaring in Japan, waar ik met twee Nederlandse en twee Japanse pianisten optrad. Zoals we al eerder zagen: er is daar een tendens van wel luisteren maar niet spreken. De *Canto Ostinato* is op een bepaalde manier

een typisch Nederlands polderstuk. Omdat de *Canto* dus niet voorschrijft hoe en wanneer er verder wordt gegaan naar een volgende maat, hangt dat af van het gezamenlijke besluit van de pianisten. Er is in wezen geen hiërarchie en ook geen leiding. Het is bijzonder om juist dit stuk in Japan te kunnen spelen ook waar dit zo ingaat tegen heersende opvattingen over juist hiërarchie. Het emotioneerde het publiek intens.” ■

Luister en kijk naar performances van Tomoko Mukaiyama op www.tomoko.nl

Mirjam Dirx is pianiste en coach/counselor. Ze schreef samen met Annemijn Birnie het boek *De Muzen aan het Woord*, over het gebruik van beeld en muziek in coaching, therapie en training. Ze geven scholing voor ervaren coaches en therapeuten in het werken met de muzen. Daarnaast werkt Mirjam als auteur en trainer voor Phoenix Opleidingen.

Jakob van Wielink is opleider en begeleider en publiceert veelvuldig over de thema's veerkracht, leiderschap en verandering. Hij begeleidt nationaal en internationaal mensen en organisaties bij het ontwikkelen van (persoonlijk) leiderschap en veerkracht. Jakob is als executive coach verbonden aan het High Performance Leadership Program van het International Institute for Management Development (IMD) te Lausanne, Zwitserland.